

3. Neophodne kompetencije za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

3.1 „Htio bih da moji učenici budu sposobni da ...”

„Nakon što smo uvježbavali tehnike prezentacije, htio bih da svi moji učenici budu sposobni izložiti svoju temu pred razredom bez da čitaju iz bilježaka.”

„Nakon što smo šest nastavnih časova objašnjavali osnove našeg ustava, očekujem da svi moji učenici mogu barem objasniti kako funkcioniše naš izborni sistem i koje stranke trenutno upravljaju vladom.”

„Prije nekoliko mjeseci imali smo problema u razredu s učenicima koji u raspravama nisu jedni druge htjeli slušati i prekidali su učenike s kojima se nisu slagali. Puno smo razgovarali o pravu na slobodno izražavanje te da ono funkcioniše samo ukoliko se jedni prema drugima odnosimo s poštovanjem. Nadam se da će do kraja godine većina učenika to shvatiti i naučiti kako se ponašati tokom rasprava.”

Ova tri primjera pokazuju kakve misli nastavnicima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava prolaze kroz glavu dok planiraju nastavu: oni definišu ciljeve. Odlučuju za šta bi njihovi učenici trebali biti sposobni te šta je u njihovom dometu ukoliko se potrudu: određuju koje bi ciljeve htjeli da njihovi učenici postignu, te potom s početne tačke posmatraju proces učenja i uz njega vezane potrebe učenika – njihove poteškoće i sposobnosti, njihove snage i slabosti.

Ovaj način razmišljanja nije novost za nastavnike – to je uobičajena praksa. Većina nastavnika ne razmišlja samo o sadržaju gradiva i predmeta – „Moram završiti 19. vijek do početka sljedećih praznika” – već vode računa i o tome kakve rezultate žele vidjeti kod svojih učenika.

Ciljevi usmjereni na učenike i na njihovo osposobljavanje odnose se na sticanje sposobnosti. U odrasлом životu svi će se učenici morati snalaziti bez nastavnika, mentora ili vršnjaka pomagača. Tradicionalni model podučavanja – formalni prijenos odgojno-obrazovnih sadržaja, provođenje uskog kurikuluma znanja – čini premalo za ohrabivanje učenika da postanu nezavisni, samouvjereni i kompetentni kroz dimenzije vještina i vrijednosti/stavova.

Gornja tri primjera ukazuju i na različite dimenzije razvoja sposobnosti:

- Prvi primjer – uspostavljanje kontakta očima s publikom i slobodno izlaganje – odnosi se na vještine koje nisu specifične za tematiku, no predstavljaju instrument koji je učenicima neprestano potreban za primjenu bilo kojeg znanja i informacije. To je trening vještina, ili podučavanje „za” demokratsko građanstvo i ljudska prava – s ciljem osposobljavanja učenika da ostvaruju svoja ljudska prava i učestvuju u demokratiji.
- Drugi primjer – razumijevanje osnova izbornog sistema i ko je pobijedio na posljednjim izborima te stoga formira sadašnju vladu – predstavlja podučavanje „o” demokratiji i ljudskim pravima. Mladi građani moraju znati koja su ljudska prava – na primjer, učestvovanje na izborima – integrisana kao građanska prava u njihovom državnom ustavu te kakav učinak ima njihov glas u izbornom sistemu njihove zemlje.
- Konačno, zadnji primjer pokazuje važnost vrijednosti i stavova. Demokratija se oslanja na političku kulturu oblikovanu stavovima i vrijednostima kojih se građani pridržavaju, u ovom slučaju, međusobno poštovanje i tolerancija prema stajalištima s kojima se možda i ne slažu. Učenici moraju biti voljni prihvatiti da njihovo pravo slobode mora uzimati u obzir i prava drugih. Iz tog razloga sloboda nosi i odgovornosti. Kultura ljudskih prava odražava ovlaštenja pojedinih učenika i njihovih nastavnika, no istovremeno i razumijevanje da dijelimo uzajamnu odgovornost za uvažavanje tuđih ljudskih prava. Vrijednosti se uče kroz iskustvo i uvjerljive uzore – učenje „kroz” demokratiju i ljudska prava.

3.2 Sposobnosti – opća definicija

Sposobnosti podrazumijevaju ono za što je osoba sposobna, iz tri aspekta koji oblikuju jezgru identiteta te osobe:

- ono što zna i razumije;
- vještine pomoću kojih svoje znanje može primijeniti;
- svjesnost i uvažavanje znanja i vještina koje posjeduje, iz čega proizilazi spremnost da ih samopouzdanje i odgovorno primjenjuje.

Posljednja je tačka od posebne važnosti. Ne bi samo nastavnik trebao poznavati sposobnosti svojih učenika, već bi ih još i više oni sami trebali biti svjesni. Moraju znati kakvim sve oruđem njihov um raspoláže i za kakve se zadatke i probleme ono može upotrijebiti. Povrh svega, potrebno im je samopouzdanje da prihvate rizik neuspjeha u svom procesu cjeloživotnog učenja.

3.3 Kako nastavnici mogu otkriti koje sposobnosti učenici posjeduju? Sposobnosti i demonstracija

Sposobnosti podrazumijevaju sposobnosti i potencijale “unutar” nas. One su zato nevidljive. Kako onda nastavnici mogu otkriti koje sposobnosti njihovi učenici posjeduju?

Evo primjera. Lingvist Noam Chomsky je opisao jezičnu kompetenciju izvornih govornika. Izvorni govornici neprekidno stvaraju i razumiju rečenice koje nikad prije nisu izgovorili, niti čuli. Jezičnu kompetenciju ne možemo vidjeti, no možemo zapaziti samu demonstraciju izvornog govornika, i moramo pretpostaviti da se iza nje nalazi sposobnosti tečnog izražavanja.

Ne postoji sposobnosti bez vidljive demonstracije, no isto tako ni jedan oblik djelovanja bez sposobnosti. Nastavnici procjenjuju učeničke sposobnosti na osnovu njihove demonstracije – što su u stanju učiniti. Iskustveno učenje omogućava učenicima da uvježbavaju svoje sposobnosti, a nastavnicima da procjenjuju učenička postignuća i prepoznaju njihove potrebe. To vrijedi ne samo za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava, već i za učenje i podučavanje općenito.

3.4 Model učeničkih sposobnosti u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava.

Razvoj učeničkih sposobnosti procjenjujemo kroz našu percepciju učeničke demonstracije. Sposobnosti su nevidljive i možemo im pristupiti tek oblikovanjem modela koji nas podržavaju u određivanju ciljeva učenja i usmjeravanju naše procjene nastavnih postignuća.

U ovom izdanju obrazovanja za demokratiju i ljudska prava usvojili smo sljedeći model sposobnosti. On odgovara ključnim načelima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava – učenje kroz, o i za demokratiju i ljudska prava.

U obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, učeničke sposobnosti uključuju sljedeće:

- političku analizu i razmatranje;
- vještine (vidi treći dio ovog priručnika);
- aktivnost i političku participaciju;
- lične i društvene sposobnosti.

3.4.1 Sposobnosti političke analize i razmatranja

Demokratsko građanstvo zahtijeva od građana da razumiju problematiku o kojoj se raspravlja, što od njih zahtijeva informisanost i sposobnost analiziranja problema i procesa rasprave i sukoba. To je kognitivna dimenzija razvoja sposobnosti (učenje „o” političkim pitanjima).

Bez tog nivoa razumijevanja građani postaju lak plijen za demagoge, lobiste i populiste, te nisu u stanju prepoznati i zagovarati svoje ili zajedničke interese. Zavisimo od medija kao izvoru informacija i moramo biti sposobni kritički ih primjenjivati.

Aktivno djelovanje u politici, kao i u bilo kojem drugom području života, moguće je samo ako znamo šta želimo postići. Moramo biti u stanju definisati svoje interese i ciljeve, usklađujući želje i potrebe, vrijednosti i odgovornosti. Politika je proces donošenja odluka u rješavanju problema i smirivanju sukoba; ne postoji mogućnost nedonošenja odluke, a odluke je nemoguće donijeti bez presude.

Sve izraženija složenost naših modernizirajućih društava često postavlja prevelike zahtjeve na kompetenciju analize i razmatranja od strane „običnih građana”. Personaliziranje – povjerenje ili nepovjerenje u političke vođe – je jedan od načina ublažavanja te kompleksnosti. Odgoj i obrazovanje je, ne samo u okviru obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, ključ za osposobljavanje građana koji drže korak s odlukama koje na njih utiču.

3.4.2 Vještine

Učenicima je potreban set mentalnog oruđa – vještina ili tehnika – za primanje i korištenje informacija te nezavisno i sistemsko oblikovanje mišljenja. To oruđe omogućava učenicima da:

- primaju informacije kako putem medija tako i kroz vlastito iskustvo i istraživanje – tehnike korištenja štampanih i elektronskih medija, intervjuisanje, istraživanje, razmatranje, itd.;
- selektiraju i proučavaju informacije (konstruktivističko učenje) – tehnike planiranja, upravljanja vremenom, čitanja, razmišljanja, zabilježavanja;
- utvrđuju, prezentuju, razmjenjuju i argumentiraju svoje stavove – tehnike izvođenja radnih listova, plakata, radova, PowerPoint prezentacija, predavanja, rasprava, debata, itd. (udružen konstruktivistički i dekonstruktivistički pristup);
- procjene rezultate i procese učenja te njihovu primjenu.

U znatnoj mjeri, te su vještine neophodne ne samo za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava, već i za školstvo u cjelini. One pripremaju učenike za naprednije akademsko obrazovanje i primjerena zanimanja. Kroskurikularno usavršavanje tih formalnih vještina nezavisnih o sadržaju je slijedom toga neophodno i moguće.

3.4.3 Aktivno djelovanje

U obrazovanju za demokratiju i ljudska prava trening formalnih vještina podržava učenje demokratije i ljudskih prava, no to nije dovoljno. Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava zamišlja školu kao mikro-zajednicu u kojoj učenici uče kako učestvovati u društvu i politici kroz praktično iskustvo. Sposobnosti koje učenici treniraju u sklopu škole uključuju sljedeće:

- razmatranje želja i potreba, jasno formulisanje i promovisanje svojih interesa;
- glasanje, učestvovanje u izborima kao glasači i kandidati (predstavnici razreda);
- pregovaranje i donošenje odluka;
- uticanje na proces donošenja odluka podizanjem nivoa svijesti, lobiranjem i kolektivnim djelovanjem;
- razumijevanje i uvažavanje potrebe za okvirom pravila i sankcija.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava i škola u cjelini, igraju odlučujuću ulogu u pružanju mogućnosti obrazovanja svojim učenicima pomoću kojih oni mogu pridonijeti razvoju i dobrobiti društva u kojem žive. Međutim, škola ima svoje granice u pogledu procjenjivanja njihovih postignuća i sposobnosti. Presudno prijelazno područje se nalazi van granica škole, u društvu kao cjelini, i proteže se do odraslog života. Tek tada postaje teško, ako ne i nemoguće, povezati rezultate učenja s informacijama dobijenih u školi.

3.4.4 Lične i društvene sposobnosti

Možda je pojam sposobnosti pomalo prenategnuto ako se proširi na dimenziju vrijednosti i stavova. S druge strane, upravo je način na koji se učenici ponašaju od izuzetne važnosti, stoga se sklonost uzornom ponašanju može shvatiti kao sposobnosti. Ova dimenzija razvoja sposobnosti odgovara učenju „kroz” demokratiju i ljudska prava. Tu pripadaju:

- samosvijest i samopouzdanje;
- empatija;

- uzajamno poštovanje;
- uvažavanje neophodnosti kompromisa;
- odgovornost;
- poštivanje ljudskih prava kao zajedničkog sistema vrijednosti u podržavanju mira, pravde i društvene kohezije.

3.5 Sposobnosti nastavnika koji se bave obrazovanjem za demokratiju i ljudska prava

Nastavnicima koji se bave obrazovanjem za demokratiju i ljudska prava neophodne su specifične sposobnosti kako bi svojim učenicima mogli ponuditi odgovarajuće mogućnosti učenja.

Set učila za nastavnike uključuje i učila koja nastavnicima pomažu da odrede ciljeve obrazovanja za demokratiju i ljudska prava utemeljene na razvijanju sposobnosti, usklađene sa smjernicama o kojima je bila riječ u uvodu ovog poglavlja. Dodatne informacije možete pronaći u priručniku Vijeća Evrope *Kako svi nastavnici mogu podržati obrazovanje za demokratiju i ljudska prava: okvir za razvoj sposobnosti*¹⁹ (Strasbourg, 2009.).

---

¹⁹ „How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences”, Strasbourg, 2009.